Beschermen

WILBERT VAN HÖVELL

BESCHERMEN

MET DE VN OP PAD VOOR VLUCHTELINGEN EN VREDE

2026 Prometheus Amsterdam

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden te achterhalen. Aan hen die desondanks menen aanspraak te kunnen maken op enig recht, wordt verzocht contact op te nemen met Uitgeverij Prometheus, Herengracht 48, 1015 BN Amsterdam.

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

© 2026 Wilbert van Hövell
Omslagontwerp Sander Patelski
Omslagbeeld: Rohingya uit Myanmar op de vlucht naar Bangladesh, 2017
Foto auteur Prometheus
De afbeeldingen in het fotokatern zijn tenzij anders vermeld van de hand van de auteur
Lithografie afbeeldingen Pixel-it
Zetwerk ZetSpiegel, Leerdam
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 6123 1

Voor Jan, Louis en Claire

Inhoud

Woord vooraf 9

1 Ethiopië – De *Lost Boys* 11
2 Joegoslavië – 'Jugoslawien kaputt' 37
3 Azerbeidzjan – 'Bastards, die Armenen' 73
4 Bosnië – Het humanitaire vijgenblad 89
5 Rwanda – Nasleep van een genocide 142
6 Bangladesh – De godin die haar tong uitsteekt 190
7 Kosovo – 'Kosovo is vrij!' 222
8 Oost-Timor – Een bountyeiland 263
9 België – Asiel in Europa 299

Verantwoording en dank 330
Noten 331
Persoonsnamenregister 341

Woord vooraf

Over de redenen om deze memoir te schrijven kan ik kort zijn. Ik wilde herinneringen bewaren voor mijn kinderen en aan vrienden uitleggen wat ik daar, in Verweggistan, eigenlijk deed. Als ik tussendoor in Nederland kwam, was er weinig tijd voor en de aandachtsspanne gering.

Dat was het startpunt. Al schrijvend en lezend merkte ik dat schrijven een manier is om gebeurtenissen met meer afstand te herleven, de mooie te koesteren en de pijnlijke beter te verwerken.

Gaandeweg leek het me ook een goed moment om een inkijkje te geven in het beschermingswerk van de VN, en vooral van UNHCR, het vluchtelingenagentschap van de VN, nu haar toekomst opnieuw ter discussie staat. Weliswaar speelt dit boek voornamelijk in de negentiger jaren en in de jaren nul, zoveel is er in dat werk niet veranderd. Noodhulp, asielverlening, publieke druk, en diplomatieke en militaire tussenkomst – het blijven de meest voorkomende manieren om mensen in crisissituaties te beschermen.

Wel zijn de meeste conflicten en de humanitaire gevolgen ervan groter en complexer geworden, net in een fase waarin de Verenigde Naties tot enorme bezuinigingen wordt gedwongen en openlijk in diskrediet wordt gebracht door haar grootste donateur. Het vermogen om als onpartijdige instelling namens de wereldgemeenschap een verschil te maken, vooral voor vrede en veiligheid, was al tanende als gevolg van de polarisatie en concurrentie tussen de

vs, China en Rusland. Maar nu heeft de malaise echt toegeslagen.

Dat onderdelen van de VN stevig hervormd moeten worden – met de Veiligheidsraad boven aan het lijstje – en afgeslankt, daar zijn velen het over eens, maar afschaffen gaat veel te ver, want er is geen goed alternatief. Gelukkig gaat de discussie niet die kant op. Integendeel, de slagkracht van de organisatie moet juist sterk verbeterd worden. Zoals ik over mijn eigen belevenissen schrijf, was dat al zo tijdens de jaren negentig, toen vanwege het einde van de Koude Oorlog juist hoopvol werd gesproken over humanitaire interventies om massale wreedheden te stoppen. Op een paar uitzonderingen na is daar weinig van terechtgekomen. Soms krijg je de indruk dat machtige landen een slagvaardige VN gewoon niet willen.

Maar intussen ploeteren de humanitaire werkers, politieke bemiddelaars en militaire blauwhelmen namens u en mij gewoon door, in een uiterst weerbarstige werkelijkheid, en worden elke dag wel ergens op de wereld levens gered en beschermd. Moge dit boek daarvan getuigen.

1 Ethiopië

De *Lost Boys*

In 1988 bivakkeerden driehonderdduizend Soedanese vluchtelingen in drie kampen net over de grens van Soedan met Ethiopië. Ze waren op de vlucht geslagen voor de gewapende strijd tussen het Soedanese regeringsleger en guerrilla's van de Sudan People's Liberation Army (SPLA). Die waren in het christelijk-animistische zuiden in opstand gekomen tegen de invoering van de sharia door het islamitische bewind in het noorden. Dagelijks kwamen in de Ethiopische bush nieuwe vluchtelingen aan, uitgemergeld en uitgeput. Velen overleefden het niet. De logistieke aanvoer van voedsel, medicijnen en andere hulpgoederen naar het geïsoleerde gebied verliep uiterst moeizaam.

Nog vrij aan het begin van mijn loopbaan moest ik erheen om in te vallen als veldwerker voor Fugnido, een kamp waar niet alleen volwassenen maar ook duizenden alleenstaande kinderen werden ondergebracht, vooral jongens.

Na een vredesakkoord werd het zuiden van Soedan in 2011 onafhankelijk. Als gevolg van interne conflicten is het nieuwe land anno 2026 nog altijd instabiel, maar wat is er in de tussentijd gebeurd met de kinderen van Fugnido?

Naar het oosten of het westen

Op het regionale UNHCR-kantoor aan de Bole Road in Addis Abeba was in augustus 1988 nog steeds niet duidelijk naar welke kant van Ethiopië ik op missie zou worden gestuurd. Naar de crisis in het westen, waar de Soedanezen bleven binnenstromen, of toch naar het oosten, waar sinds het voorjaar een paar honderdduizend Isaaq uit Somalië waren gearriveerd?

Aanvankelijk intrigeerde vooral het lot van de Isaaq me. Op de vlucht voor bombardementen, executies en arrestaties door legereenheden van president Siad Barre in reactie op aanvallen van rebellen van het Somali National Front, schuilden ze in de Ogaden, een gigantisch woestijnachtig gebied. Daar was geen druppel grondwater te vinden, terwijl regenwater, de zeldzame keren dat het viel, met de lokale bevolking moest worden gedeeld.

In Addis Abeba vond koortsachtig overleg plaats met de Ethiopische autoriteiten, VN-zusterorganisaties en westerse diplomaten. Tenten en medicijnen konden het beste via de lucht worden ingevlogen, maar water moest dan maar net als voedsel over land worden aangevoerd, in tankwagens, luidde de conclusie.

Helemaal vanuit het stadje Jijiga, onvoorstelbaar was het, en luisterend naar het overleg besefte ik dat ik niets wist van logistiek en water. De gedachte alleen al dagelijks water te moeten laten aanslepen voor driehonderdvijftigduizend mensen, terwijl er werd nagedacht over de aanleg van een honderd kilometer lange pijpleiding, leek me te zot voor woorden. Een logistieke en peperdure nachtmerrie zou het worden, daar in de woestijn.

Ik ging daarom liever naar de driehonderdduizend Soedanezen in het westen, in de buurt van het stadje Gambela niet ver van de grens met Soedan. Daar hadden ze een *field officer* nodig, zo'n manusje van alles dat dicht bij de vluchtelingen zou opereren en hun eerste aanspreekpunt moest zijn.

Het duurde nog een tijdje voordat het zover was. Waar het aan lag, was onduidelijk. Langzamerhand kreeg ik de indruk dat de schilderwerkzaamheden van mijn toekomstige baas in Gambela aan zijn pas gehuurde villa in Addis Abeba de hoofdoorzaak waren. Ik moest maar wachten, want hij stond erop mee te reizen om me aan de lokale autoriteiten voor te stellen.

Een voordeel van het oponthoud was dat ik tussen de donorvergaderingen en briefings door af en toe iets van de stad kon zien. Op straat liepen talrijke mannen, vrouwen en kinderen in smerige en gerafelde stukken kleding, vaak zwaar gebogen met takkenbossen of plakken geitenstront op de rug. De marxistische revolutie van 1974, die een einde maakte aan het bewind van keizer Haile Selassie, had duidelijk nog niet veel veranderd voor dit letterlijke lompenproletariaat. Hier en daar lagen op de aarde langs de weg wat vruchten en maïskolven te koop. Nergens klonk muziek. De kennismaking met Amalmal, een knappe zangeres die ik met een paar collega's ontmoette tijdens een optreden in het Hilton, was daarom extra welkom. Zij was een lokale beroemdheid en ontving ons tijdens een zwoele en met alcohol overladen middag geheel privé, omdat de beruchte *kebeles*, de wijkcomités, steeds vaker vragen begonnen te stellen als verklikkers uit de wijk zagen dat je in bars veel geld aan drank uitgaf. In haar kleine, afgeladen kamer vertelde ze hoe artiesten als zij lak hadden aan de verplichting op elk nieuw cassettebandje ten minste één 'revolutionair nummer' op te nemen, waarna ze aanzette voor een nieuw lied, nog sensueler dan het vorige alsof het ontluiken van de liefde tussen twee mensen de enige revolutionaire beweging, ja zelfs de enige vooruitgang betekende die er werkelijk toe deed.

Op een mistige zondagochtend ging ik naar de oude, achthoekige kerk van Entoto Mariam, die boven op een hoge heuvel stond. Dit was de plek waar in 1882 keizer Menelik II was gekroond, tussen de koptische kruizen en muurschilderingen van Bijbelse scènes die nu in een sombere duisternis waren gehuld. Er brandden nauwelijks

kaarsen. Links zaten de mannen, rechts de vrouwen en op het middenpad enkele jonge kinderen, gniffelend bij het zien van een *ferengi*, een witte vreemdeling. De preek, gehouden in het Amhaars, duurde bijna een uur, terwijl de kilte van de stenen vloer onherroepelijk omhoogklom, omdat slippers en schoenen binnen verboden waren.

Achteraf pas begreep ik de glimlach van oor tot oor van een jochie aan wie ik bij het verlaten van de kerk een briefje van één *birr* had gegeven, toen hij me een dode slang te koop aanbood die over het uiteinde van zijn stok bengelde. Zo'n biljet bleek goed te zijn voor tien broden. De avond ervoor had ik dus met een Nederlandse ingenieur en zijn vrouw een lokale delicatesse, een homp bloederig vlees, zitten eten voor 250 broden. Waanzinnig. Zo sentimenteel was ik niet meer na mijn twee eerdere Afrikaanse posten – Kameroen en Djibouti –, maar hier in Ethiopië realiseerde ik het me weer. Hoe scheef het in dit continent allemaal niet was, met of zonder revolutie.

Maar tijdens de Dag van de Revolutie, op 12 september 1988, paradeerden leger en volk in innige verbroedering over het centrale plein van de stad onder het toeziend oog van Marx, Lenin en president Haile Mariam Mengistu, wier portretten hoog boven de massa waren opgehangen. Terwijl een militaire kapel perfect geordend voorbijtrok, met witte lappen over de laarzen en rode tressen op de schouders, liepen drommen mensen, onder wie talrijke Amhaarse en Oromo-vrouwen in hun witte katoenen doeken, juist spontaan in tegenovergestelde richting.

Het zag er nogal wanordelijk uit. Misschien was deze tegendraadse beweging wel een illustratie van de spanningen die het land nog te wachten konden staan. Weliswaar was Mengistu's uiterst wrede Rode Terreur-campagne tegen vermeende politieke tegenstanders al een paar jaar over zijn hoogtepunt heen, maar die fase had aangetoond dat er diepe meningsverschillen waren over de inrichting van de samenleving die onder Haile Selassie nog een volstrekt feodaal karakter had gedragen.

Nog steeds haalde het leger 's nachts in de wijken jonge mannen op om in het noorden te vechten tegen de guerrilla's van de EPLF, het Eritrese Bevrijdingsfront. Voor die strijd was iedereen zelfs verplicht een maand salaris in te leveren, terwijl de levensstandaard al drastisch achteruitholde.

Op een spandoek dat boven het asfalt was gespannen stond in vette letters WORKERS OF ALL COUNTRIES UNITE! Daar vlakbij zaten hotemetoten van de machtige Derg (de opperste revolutionaire raad), apparatsjik en buitenlandse gasten op een eretribune. Onder het spandoek probeerden de glimmend zwarte limousines van het corps diplomatique naar voren te schuiven om hun naar verkoeling snakkende passagiers op te halen. Ineens zag ik Alain Peters, onze regionale Vertegenwoordiger uit Benin die doorging voor een echte *grand* – een van de beste mensen uit Afrika die de organisatie te bieden had. Maar of ze nu een grootheid waren of niet, door een regiefout waren alle hoge gasten gedwongen in de verzengende hitte te blijven wachten totdat de massa huiswaarts was getrokken. Eigenlijk was het wel mooi, het volk eerst! Daar was het de revolutie tenslotte om te doen geweest.

Na afloop, het schemerde al, was vanaf het balkon van mijn kamer in het Ghion Hotel tussen de eucalyptusbomen door nog net een stuk van de oude paleistuin te zien waar Haile Selassie, de Leeuw van Juda, 's ochtends graag zijn eigen leeuwen voedde. 's Avonds werd beneden in het hotel druk roulette gespeeld. Op een gegeven moment klom de oude Italiaanse croupier, die hier naar verluidt na de vernederende aftocht van Mussolini's bezettingsleger in 1935 was blijven hangen, op een tafel om de aanwezige happy few tot kalmte te manen met een onverwacht luid 'piano, pianissimo…!' Terwijl hij met zijn oude lijf en spitse gezicht een sierlijke buiging maakte werd er enthousiast voor hem geklapt, waarna het opgewonden geluid weer snel aanzwol. Ruim voor de avondklok van middernacht was het afgelopen en spoedden de gasten zich naar huis, waarbij hun de herinnering op het grote spandoek vlak bij de ingang van het hotel